

Свічкарь Валерія Валеріївна

*студентка 2-го курсу магістратури
факультету Цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: доц. Мельник Світлана Борисівна*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОЛЕКТИВНОГО ДОМІНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ НА РИНКУ

Сучасний етап розвитку економіки залежний від конкурентної політики держави, яка спрямована на захист законних інтересів споживачів та підприємств, підвищення рівня конкурентоспроможності виробника на ринку. Важливим завданням регулювання антимонопольного законодавства є протидія підприємствам, які колективно монополізують ринок. Питання колективного домінування в Україні є проблемним та майже не врегульовано на законодавчому рівні. Закон України «Про захист економічної конкуренції» містить незначну кількість критеріїв визначення домінуючого становища. Тому актуальним є необхідність перегляду підходів до визначення домінуючого колективного становища підприємств на ринку та урегулювання прогалин щодо встановлення критеріїв визначення колективного домінування суб'єктів господарювання з урахуванням європейського досвіду.

Дослідженню проблематики колективного домінування суб'єктів господарювання на ринку у правовому та економічному вимірі присвячено низку праць: В. Базилевича, О. Білорусова, О. Захарова, А. Герасименко, А. Ігнатюк, Г. Филюк та інші.

Під колективним домінуванням розуміється певний тип конкурентної стратегії, відповідно до якого два або більше суб'єктів господарювання, пов'язані певними економічними зв'язками (договорами, ліцензіями, неформальними домовленостями), разом займають на ринку домінуючу позицію та можуть діяти значною мірою незалежно від інших конкурентів, покупців, кінцевих споживачів продукції. Таке визначення є загальноприйнятим у світовій практиці антимонопольного регулювання, та

використовується, зокрема, конкурентним правом Європейського Союзу. В економіці такі типи ринків також називають олігополіями.

Головною формою взаємодії суб'єктів господарювання, як прояв колективного домінування, є картель. Картель – це угода між суб'єктами-конкурентами в галузі виробництва або торгівлі, укладена з метою обмеження конкуренції завдяки розподілу ринків збуту, встановлення цін на товари або фактичного обмеження виробництва. В економічній науці картель визначають як форму монополізації товарного ринку, що призводить до значних негативних наслідків відносно конкуренції. Картелі можуть приймати різноманітні форми. Наприклад, виробники можуть створити одну спільну організацію із збуту, яка буде скуповувати продукцію у кожного виробника окремо за договірною ціною та потім реалізовувати продукцію на основі координації. Ще один варіант такої взаємодії може існувати, коли виробники діють на основі угоди, у відповідності з якою встановлюється єдина ціна на їхню продукцію. Також картель включає обмеження виробництва шляхом встановлення квот обсягу випуску для окремих фірм та координованого регулювання виробничих потужностей. В багатьох розвинутих країнах світу згадані дії вважаються найтяжчими злочинами проти конкуренції та несуть карну відповідальність [1].

У практиці антимонопольних органів Європейського Союзу система критеріїв, що характеризує ознаки домінування на олігопольному ринку, є достатньо розвинутою. Так, відповідно до європейського законодавства, визначення колективного домінування достатньо просте: колективне домінування – це така ситуація, в якій декілька господарюючих суб'єктів виступають на ринку, в економічному розумінні, як єдиний суб'єкт. При цьому немає жодних граничних значень щодо займаної частки ринку кожним з таких суб'єктів. На практиці, у більшості випадків, здійснюється концентрація ринку. Юридичне визначення колективного домінування надає можливість для економічного аналізу будь-якої ситуації на визначеному ринку. Наприклад, коли між суб'єктами господарювання відсутні угоди, європейське право визнає,

що наявність інших економічних, об'єктивно існуючих зв'язків між учасниками ринку може служити підставою до виникнення колективного домінування на ринку [2].

Судова практика Європейського Союзу, виробила ряд критеріїв, які дозволили здійснювати економічний аналіз на предмет існування колективного домінування на ринку. Перший з таких критеріїв – це прозорість ринку, що передбачає поінформованість учасників ринку щодо конкурентної поведінки кожного з них. Другий критерій визначає стабільність, а саме, наявність системи, яка забезпечує приховане, або негласне, координування дій між господарюючими суб'єктами. Третій критерій обмежує вплив на найбільших гравців, для яких встає питання про встановлення колективного домінування, решти учасників та споживачів ринку [2].

Як відомо, умови домінування виникають на базі концентрації значної частини виробництва та капіталу в обмеженого числа крупних виробників. При цьому Антимонопольний комітет України надає дозвіл на концентрацію тільки у разі, якщо вона не призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому визначеному ринку або в значній його частині.

Для дослідження структури ринку на предмет наявності на ньому ознак індивідуального або групового домінування зазвичай використовують прості для розрахунку та зрозумілі показники концентрації, але рівні концентрації є приблизними показниками контролю домінуючих суб'єктів господарювання. В рамках олігополії можуть опинитися і відносно невеликі – як по частці ринку, так і по обороту й капіталу – підприємства, які в рамках спеціалізованих виробництв або регіональних ринків мають роль провідних виробників.

На законодавчому рівні поняття «колективне домінування» трактується через певні кількісні та якісні критерії, що вважається занадто простим та не дуже дієвим способом визначити домінуюче становище.

Щодо визначення кількісних критеріїв – то вони встановлюються через виявлення частки підприємства на ринку певного товару, яка розраховується як відношення обсягу товарів, які реалізуються певними суб'єктами

господарювання на ринку, до загального обсягу ринку. Зокрема, монопольним становищем суб'єкта господарювання визнається якщо: 1) на ринку у суб'єкта господарювання немає жодного конкурента, у термінах економічної теорії це визначається, як «чиста монополія»; 2) частка суб'єкта господарювання на ринку перевищує 35% , якщо він не може надати докази, що зазнає значної конкуренції; 3) якщо частка суб'єкта господарювання на ринку 35% або менше та він не зазнає значної конкуренції, внаслідок невеликого розміру часток інших конкуруючих суб'єктів господарювання на тому ж ринку; 4) якщо сукупна частка трьох найбільших суб'єктів господарювання на ринку перевищує 50% або сукупна частка п'яти найбільших суб'єктів господарювання на ринку перевищує 70% [3].

Наведені правові положення законодавства потребують уточнень, які мають важливе значення для правозастосування. Зобов'язання доведення наявності конкуренції на ринку належить зацікавленій особі, тобто суб'єктам, яким заявляють наявність домінуючого становища. Також треба звернути увагу, що законодавство України у сфері захисту конкуренції не уточнює, які правові та економічні обставини можуть бути використані як докази доведення наявності або відсутності значної конкуренції.

Законом України «Про захист економічної конкуренції» встановлено якісні критерії, які можуть бути підтвердженням домінування суб'єкта господарювання на ринку: якщо існує обмеженість можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів, доступу до каналів збуту товарів, наявність бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів, наявність пільг, а також інші обставини.

Проблемним є питання, що мається на увазі під терміном «інші обставини». Їх пояснення знаходимо в коментарі на основі порівняльного аналізу з правилами конкуренції ЄС до Закону України «Про захист економічної конкуренції», де зазначається, що ознаки домінуючого становища можуть виявлятися шляхом аналізу специфічних характеристик господарської діяльності, поведінки лідера, а також наслідків такої поведінки для інших

суб'єктів ринку – конкурентів, контрагентів, держави, а саме: здатність протистояти тимчасовим заходам менших конкурентів без втрати ринкової частки; можливість підтримувати ціни на рівні вищому, ніж конкурентний; спроможність тривалий час застосовувати дискримінаційні заходи; здатність приваблювати та утримувати замовників, клієнтів чи може ставати обов'язковим торговим партнером для клієнтів чи постачальників [4, с.171].

Важливо зазначити, що «домінуюче становище» не є тотожним поняттю «монопольне становище», яке передбачене ст. 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції». «Монополія» означає відсутність будь-якої конкуренції, а домінуюче становище характеризується «незначною конкуренцією». Ці поняття неправомірно прирівнювати, так як домінуючі суб'єкти господарювання діють на ринку не відособлено, а в оточенні конкурентів. Тому термінологічне уточнення цих понять на законодавчому рівні є доцільним для забезпечення прозорості та справедливості реалізації норм конкурентного права.

Отже, конкурентне законодавство України потребує усунення прогалин щодо встановлення ознак домінуючого становища та необхідність удосконалення підходів для визначення колективного домінуючого становища суб'єктів господарювання на ринку. Європейська конкурентна практика щодо визначення колективного домінування суб'єктів господарювання на ринку ґрунтується на встановленні фактичних обставин, саме тому приймаються більш справедливі рішення, які захищають слабкішого конкурента. Оскільки конкурентне право Європейського Союзу є дуже розвинутим – то для України вдалим рішенням буде інтегрувати у своє законодавство напрацювання країн-лідерів у сфері економіки.

Список використаної літератури:

1. Захарова О.Ф. Картельні змови на товарних ринках України. URL : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2009/Economics/44566.doc.htm.

2. Білорусов О.С. Використання європейського досвіду оцінки рівня колективного домінування на олігопольних ринках України. URL : http://www.rusnauka.com/20_AND_2009/Economics/49145.doc.htm.
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції». Коментар на основі порівняльного аналізу з правилами конкуренції Європейського Союзу / за заг. ред. Г. Шрьотер. Київ: Альфа-Прайм, 2006. 440 с.